

Ἄμα ἀκούει τὰ κελεύσματα τοῦ δευτέρου ἢ παιδεία γίνεται ἀναρχία καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὶς ψυχὰς κάθε κριτήριο ἀντικειμενικὸ καὶ τὶς ἀπο-
γυμνώνει ἀπὸ κάθε μορφῆ. Δογματισμὸ πρεσβεύουν, ὅσοι νομίζουν
πὼς τὰ ἀντικείμενα, τὰ νοήματα τῆς παιδείας, εἶναι ἀπόλυτα ἀπὸ τοὺς
περασμένους αἰῶνας καθωρισμένα καὶ πὼς ἔμεῖς πρέπει νὰ ὑπα-
κούωμε πειθαρχικὰ καὶ νὰ ἀφομοιωνόμαστε μὲ τὰ νοήματα τῶν
περασμένων καιρῶν· γι' αὐτὸ τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τοῦ δογμα-
τισμοῦ εἶναι ἡ ἀπονέκρωσις τῶν νέων ψυχῶν.

Σχετικισμὸ διδάσκουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μποροῦν πουθενὰ νὰ ἀρά-
ξουν, ποὺ ἀπὸ καμμιὰν πνευματικὴν ἀξία δὲν μποροῦν νὰ κρατηθοῦν,
γιατὶ μαμμιά δὲν ἀγαπᾶν στὸ βάθος, καὶ ἀπὸ καμμιὰ δὲν ἐνθουσιάζ-
ονται. Γι' αὐτὸ αὐθόρμητα πάλι γεννάει ὁ σχετικισμὸς τὸν σκεπτι-
κισμὸ, αὐθόρμητα προβάλλει ἀπὸ τὴν ἀστάθεια πρὸς κάθε ἀξία, ἡ
ἀμφιβολία γιὰ κάθε ἀξία.

Τὶ πρέπει νὰ κάμῃ ὁ δουλευτῆς τῶν ψυχῶν; ποῦ πρέπει νὰ
σταθῇ ὁ μορφωτῆς, ἅμα εὐρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς ἐχ-
θρούς; Ὁ μορφωτῆς πρέπει νὰ κρίνῃ. Οὔτε στὸ δογματικὰ παρα-
δεδεγμένο νόημα, οὔτε στὴν ἀνεργμάτιστη ψυχικὴν ἀνέργεια θὰ σταθῇ.
Σκοπὸς του εἶναι νὰ θραύσῃ τὸν δογματισμὸ καὶ νὰ σταθεροποιήσῃ
τὴν ψυχὴ. Τὴν ψυχικὴν ἐνέργεια θὰ τὴν πάρῃ ὁ μορφωτῆς, ὡς κάτι
ποὺ ἔχει μονάχα τὴν δυνατότητα νὰ μορφωθῇ, τὸ νόημα θὰ τὸ
πάρῃ ὁ μορφωτῆς ὡς κάτι ποὺ χρεωστᾶται τὴν μορφὴν του στὸν ἔρωτα
καὶ τὸν πόθο τῆς ψυχῆς. Ὁ μορφωτῆς θὰ κρίνῃ καὶ τὴν ἐνέργεια
καὶ τὸ νόημα, θὰ ἀπαλλάξῃ τὸ νόημα ἀπὸ τὸν δογματισμὸ του, καὶ
θὰ προσδόσῃ εἰς αὐτὸ μιὰ μορφὴ πρεπούμενη, καὶ θὰ ἀπαλλάξῃ τὴν
ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν ἀστάθειά της, θὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν ὡς στή-
ριγμα τὸ ἀναγεννημένο καὶ ἀναμορφωμένο νόημα. Κρίση θὰ κάμῃ
ὁ δουλευτῆς τῶν ψυχῶν γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν ἀληθινὴ παιδεία. Θὰ
πάρῃ τὴν ἀχαλίνωτη ψυχικὴ ἐνέργεια καὶ θὰ τὴν φέρῃ σιγὰ-σιγὰ
σὲ ἐπικοινωνία καὶ σὲ γνωριμία μὲ τὶς ἱστορικὰς μορφὰς τοῦ πνεύ-
ματος ποὺ ἀδιάκοπα μεταβάλλονται καὶ ποὺ ἀδιάκοπα μεταβάλλουν,
μορφώνουν τὸν καλλιεργητὴ τους, μορφώνουν καὶ τὴν ψυχὴ ποὺ τὶς
ἀποδέχεται.

Σήμερα στὴν Ἑλλάδα οἱ δύο ἐχθροὶ τῆς ἀληθινῆς παιδείας εἶναι

ὁ σχολαστικισμὸς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Εἶναι δύο πράγματα ποὺ φαίνονται ἐντελῶς ἀντίθετα καὶ ὅμως ἔχουν μιὰ βαθυὰ σχέση, γιατί ὁ σχολαστικισμὸς ἐγέννησε τὸν ἐκπαιδευτικὸ ἱστορικὸ ὑλισμὸ. Ἡ νεολαία μας ζητάει καὶ ἀγαπάει τὸ νέο αὐτὸ κήρυγμα, γιατί ἡ δίψα της γιὰ τὴν μόρφωση δὲν καταστέλλεται ἀπὸ τὸν σχολαστικισμό. Ὁ σχολαστικισμὸς ἔχει τόσο πολὺ τυραννὴσιν τὶς ψυχὰς, ποὺ ζητοῦν καταφυγὴ εἰς κάθε καινούργιο, ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ εἶναι στὴν ῥίζα τοῦ σαθροῦ. Σχολαστικισμὸς εἶναι κάτι ἀπονεκρωτικὸ, κάτι ποὺ ἀνασκαλεύει πάντα τοὺς τύπους καὶ δὲν φθάνει ποτέ στο πνεῦμα, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀληθινῆς παιδείας. Ἐκπαιδευτικὸς ἱστορικὸς ὑλισμὸς, ὅπως τοῦλάχιστον ἐμφανίζεται τὸ πολιτικὸ αὐτὸ σύστημα σήμερα, εἶναι κάτι ἀπειθάρχητο, καὶ κατὰ βάθος ἀνιστόρητο, ἂν καὶ λέγεται ἱστορικὸς ὑλισμὸς. Εἶναι ἀνιστόρητος ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς, καὶ ἀντιἱστορικὸς, γιατί παραβιάζει τὴν ἔννοια καὶ τὴν ἐνέργεια τῆς ἱστορίας, καὶ ζητεῖ μὲ τὸ ἓνα μονάχα στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, μὲ τὴν ὕλη, νὰ ἐρμηνεύσῃ ὅλο τὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι, καὶ ζητεῖ τὴν βία ἀνατροπὴ ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀξιών, τὸ δὲ βίαιο εἶναι ἐχθρὸς κάθε ἀληθινῆς παιδείας. Εἶναι ἀνιστόρητος ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς διότι μηχανοποιεῖ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἔννοια ὡς κάτι φυσικὸ. Εἶναι ἀνιστόρητος ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς διότι ἡ διαλεκτικὴ του εἶναι οἰκονομική, οἰκονομία εἶναι σχέσις ἀριθμῶν. Ἐπειδὴ ἡ οἰκονομία ἐργάζεται μὲ ἀριθμητικὲς κατηγορίες γι' αὐτὸ παραβιάζει τὴν ἱστορία, ἀπὸ ἱστορικὸ φαινόμενο, τὴν κάνει φυσικὸ φαινόμενο.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴν ἀξίωση, ὅτι διατηροῦν τὴν ἀρχαία σοφία, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα κρατοῦν μονάχα ὠρισμένους ἀρχαίους τύπους, ἢ ἀκριβέστερα ὠρισμένες παραφθορὰς τῶν ἀρχαίων τύπων· αὐτοὶ εἶναι οἱ σχολαστικοί, ποὺ εἶναι καὶ τυραννικοὶ πρὸς τὶς νέες ψυχὰς, καὶ διδάσκουν πὼς δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμε τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔκαμαν οἱ περασμένες ψυχὰς, οἱ περασμένες γενεὲς τῆς ἱστορίας μας· αὐτὸς εἶναι ὁ σχολαστικὸς δογματισμὸς. Διδάσκει πὼς ἡ παιδεία πρέπει νὰ κρατηθῇ δογματικὰ κοντὰ στὰ περασμένα καὶ νὰ ἀδιαφορήσῃ γιὰ κάθε νέο. Ὁ σχολαστικισμὸς αὐτὸς ἐκδηλώνεται στὴν παιδεία ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνια· εἰς δὲ τὴν

ἐκκλησία ἐδῶ καὶ χίλια χρόνια, γιατί στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα ἀπὸ τὴν διαμάχη μεταξὺ εἰκονολατρείας καὶ εἰκονοθρυμματισμοῦ, κανένα ἄλλο πνευματικὸ γεγονός δὲν ἐτάραξε τὴν δογματικὴν ἀμεριμνησία τῆς ἐκκλησίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Καίρη, τοῦ ὁποίου ὄμως ἡ φωνὴ κατεπνίγη κάτω ἀπὸ τὴν βία τοῦ δογματισμοῦ.

Ὁ δογματισμὸς καὶ ἡ τυπολατρεία αὐτὴ τῆς ἐκκλησίας παρεσκεύασε τὸ εὐφορὸ ἔδαφος γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς προπαγάνδας, τὴν ὁποίαν κάνει σήμερα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα, καὶ τῆς ὁποίας οἱ κίνδυνοι μορεῖ νὰ εἶναι μεγάλοι, γιατί θὰ εἶναι ἀξιοθρήνητο ἂν ἡ φυλὴ μας χάσῃ τὴν ἐνότητα τῆς θρησκευτικῆς τῆς ψυχολογίας. Ὅλα δὲ τὰ ἄλλα μέτρα, εἴτε νομοθετικά, εἴτε ἐκκλησιαστικά δὲν θὰ ἀποτρέψουν τὸν ὑφιστάμενο κίνδυνο, ἐκτὸς ἐνός, τῆς πραγματικῆς παιδείας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται ὡς θρησκευτικοὶ ὀδηγοὶ τοῦ λαοῦ. Τίποτε ἄλλο δὲν μπορούμε νὰ ἀξιώσωμε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία παρὰ ἀληθινὴ παιδεία τῶν λειτουργῶν της. Σήμερα μάλιστα ὁπότε ἡ ἐκκλησία ἀποκτᾷ ὑλικὴ ἐλευθερία, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ ὡς ὑποχρέωση ἀπέναντι τῆς πολιτείας, ὅτι θὰ φροντίσῃ γιὰ ἕνα τόσο ριζικὸ ζήτημα, ἀλλοιῶς καλλίτερα νὰ μὴν γίνῃ ἡ ῥευστοποίησις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ ζητοῦν νὰ λησμονήσωμε τὰ ἔργα τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς, ζητοῦν τὴν ὀλοκληρωτικὴ λήθη τοῦ παρελθόντος καὶ ἔχουν ὡς σύμβολο τὸ καινούργιο καὶ κάτι γενικὸ γιὰ ὅλους τοὺς λαούς, τὸ κομμουνιστικὸ, καὶ παραβιάζουν τὴν ἱστορία τὴν ἑλληνικὴ τόσον, ὥστε νὰ παρουσιάξουν τὸ δράμα τῆς νέας ἑλληνικῆς δημιουργίας, τοῦ ὁποίου ὁ ἥρωας ὑπῆρξεν ἕνας Βύρων, ὡς ἕνα ἀπλοῦν οἰκονομικὸν γεγονός.

Ἄλλὰ καὶ ὁ σχολαστικισμὸς καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὕλισμός, ἂν καὶ εἶναι ἐχθροὶ τῆς παιδείας, ζητοῦν νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν παιδεία γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνο ποὺ ποθοῦν, ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἀφομοίωση τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μὲ μερικὸς περασμένους τύπους καὶ τὴν ἀφοσίωση στὰ περασμένα σύμβολα, ὁ δὲ δεύτερος τὴν ἀπόσχιση ἀπὸ κάθε ἱστορικὸ παρελθόν. Θέλουν δηλαδὴ καὶ οἱ δύο νὰ μεταχειρισθοῦν τὴν παιδεία γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ὁ μὲν πρῶτος

ἱστορία τοῦ πνεύματος, ὁ δὲ δεύτερος ζωὴ τοῦ πνεύματος. Ἄλλὰ ἡ ἱστορία καὶ ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος, δὲν δημιουργοῦνται, οὔτε μὲ τὴν ἀκίνησιν τοῦ σχολαστικισμοῦ, οὔτε μὲ τὴν ἀστάθεια καὶ τὴν βιαιότητα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ὕλισμοῦ. Ἱστορία καὶ ζωὴ πνεύματος δὲν δημιουργεῖται οὔτε μὲ τὴν δογματικὴν ἔμμονὴν στὰ περασμένα, οὔτε μὲ τὴν αὐθαίρετην ἄρνησιν τῶν περασμένων. Οἱ σχολιαστικοὶ δὲν ξαίρουσιν τί θὰ εἴπῃ δίψα τῆς ψυχῆς γιὰ νέες μορφές, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ δὲν γνωρίζουσιν τί θὰ εἴπῃ νάχη ἕνας λαὸς ἱστορικὰ μυστικά.

Γιὰ νὰ δημιουργηθῇ ὁμως πνευματικὴ ἱστορία, γιὰ νὰ γεννηθοῦν νέες πνευματικὲς μορφές, χρειάζονται πάντοτε τρία στοιχεῖα, χρειάζεται πρῶτα ζωὴ ἀκατανάλωτη καὶ ἀκμαία, ἔπειτα πόνος γιὰ νέες πνευματικὲς μορφές καὶ τελευταῖα περασμένες μορφές πνεύματος. Ἡ ζωὴ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἔχει τὴν δύναμη, τὴν ὁρμήν, εἶναι τὸ θερμὸ αἷμα, ὁ πόνος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δίδει τὴν μορφήν τῆς ζωῆς, καὶ οἱ περασμένες πνευματικὲς μορφές γίνονται ἀπὸ μορφές ὕλικό.

Ἄμα λέμε ζωὴ ἐννοοῦμε τὴν ἀμόρφωτην, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πόνον γιὰ τὴν μόρφωσιν κατεχόμενὴν ὁρμήν, ποῦ ὑπάρχει μονάχα γιὰ τὴν τεῖναι νὰ μορφωθῇ καὶ ποῦ ὑφίσταται μονάχα γιὰ τὴν πρέπει νὰ μορφωθῇ. Ζωὴ εἶναι τὸ ἀπρόσωπο καὶ ἀόρατο ἐκεῖνο στοιχεῖο, ποῦ συλλεγόμενον κανονικὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τῆς μοίρας στὸν ὄργανισμόν, στὴν ἐνιαίαν αὐτὴν ἀρχιτεκτονικὴν δημιουργίαν, γίνεται ἀφορμὴ μιᾶς ἀπόλυτης δίψας γιὰ τὴν μόρφωσιν, τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ὅ,τι δὴποτε ὁμως καὶ ἂν εἶναι ἡ ζωὴ, γιὰ μᾶς τοὺς ἐκτελεστάς καὶ τοὺς θεωρητάς της μένει μία γένεσις, διαπερασμένη ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς ἀντικειμενικὴν δημιουργίαν, καὶ ἀπὸ τὸν πόθον πρὸς σωτηρίαν ἀπὸ τὸν καταβροχθιστικὸν χρόνον. Ἡ σωτηρία αὐτὴ τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ ἀδηφάγον στόμα τοῦ χρόνου γίνεται μὲ τὴν μόρφωσιν. Ὅταν ὁ ποιητὴς μορφώνει μὲ τὸν λόγον τοῦ κάποιου γεγονότος τῆς ζωῆς, ἢ ὅταν ὁ γλύπτης μορφώνει μὲ τὴν σμίλην τοῦ κάποιου μάρμαρον, διαφεύγουν μ' αὐτὸ καὶ οἱ δύο τὸν κίνδυνον τῆς λήθης καὶ εἰσέρχονται στὸν κόσμον καὶ στὴν μνήμην τῆς ἱστορίας. Ἡ ζωὴ των σώζεται μέσα στις μορφές, ποῦ ἐδημιούργησαν. Ἔτσι ὑπερνικάει ἡ ζωὴ τὸν χρόνον. Τὸ πρῶτον λοιπὸν αἷτιον, τὸ πρῶτον

κίνητρο τῆς πνευματικῆς ἱστορίας, εἶναι ἢ μέσα στὸν χρόνον ἀλυσσοδεμένη ζωὴ, ἢ μὲ τὸν χρόνον παλαίονσα ζωὴ. Ζωὴ εἶναι κάτι ποὺ δὲν πιάνεται ἀλλοιῶς, παρὰ μὲ τὴν δημιουργία μορφῆς καὶ λόγου. Εἶναι κάτι ἀμόρφωτο ἢ ζωὴ, ἀλλὰ τόσο διψασμένο γιὰ τὴν μόρφωση, ποὺ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ γκρεμίζει καὶ παληὰ συστήματα καὶ νὰ ἀνατρέψῃ καὶ τὰ πατρικὰ ἁμαρτήματα ποὺ τῆς βαρύνουν τὴν ῥάχην. Τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῆς ζωῆς ὅταν ἔρχεται νὰ μορφωθῇ, ὅταν παραδίδεται στὰ χέρια τοῦ πλάστου τῆς, τοῦ μορφωτοῦ τῆς.

Τὸ δεύτερον στοιχεῖον πρὸς δημιουργία πνευματικῆς ζωῆς καὶ πνευματικῆς ἱστορίας εἶναι ὁ πόνος γιὰ νέες πνευματικὲς μορφές. Ὅταν λέμε «πόνος» δὲν ἐννοοῦμε ποτὲ κάτι σωματικό, ἀλλὰ πάντοτε κάτι ψυχικό, ἐννοοῦμε τὸν καῦμό τῆς ψυχῆς, ποὺ ἔχει ὡς αἰτία τὴν πνευματικὴν ἀνέχεια, καὶ τὴν ἔλλειψη μορφῆς. Ἡ ἔλλειψις αὐτὴ πνευματικῶν μορφῶν γεννάει στὶς νέες ψυχές τὸ αἶσθημα τοῦ πόνου, ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ γεννάει, τὸν λόγο, τὴν πράξιν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν λατρείαν. Θεωροῦμε δηλαδὴ τὸν πόνον ὡς γεννήτορα τοῦ λογικοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, ὅπως πιστεύομε ὅτι καὶ ἡ ἔλλειψις πόνου εἶναι αἰτία ἀμορφωσιᾶς καὶ ἀπαιδευσιᾶς.

Ἄντι νὰ συνεχίσωμε τὴν θεωρητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πόνου παραθέτωμε ἕνα παραμῦθον τοῦ Oskar Wilde, ποὺ εἰκονίζει ποραστατικὰ τὸ πρᾶγμα.

Κάποιος νέος ἀγαπάει μιὰ νέα. Ἐνας Ῥήγας δίνει ἕνα χορὸν καὶ προσκαλεῖ τοὺς δύο ἀγαπημένους. Ἡ κόρη λέγει στὸ παλληκάρι, ὅτι μόνον τότε θὰ χορέψῃ μαζί του, ἂν τῆς φέρῃ ἕνα κόκκινον ῥόδον. Εἶναι χειμῶνας καὶ κόκκινα ῥόδα δὲν ὑπάρχουν. Ὁ νέος ἄδικα γυρίζει στὸν κήπον τοῦ, ῥόδα κόκκινα δὲν βρῖσκει.

Κάποιο ἀηδόνι βλέπει τὸν νέο καὶ συναισθάνεται τὴν λύπην του. Καὶ καθὼς στέκει ἐπάνω στὸ δένδρον συλλογίζεται τὸ μυστικὸν τῆς ἀγάπης. Ἐπειτα πετάει καὶ κάθεται ἐπάνω σὲ μιὰ τριανταφυλλιά καὶ τῆς λέει «δός μου ἕνα κόκκινον τριαντάφυλλον καὶ θὰ σοῦ τραγουδήσω τὸ γλυκύτερό μου τραγοῦδι». Ἡ τριανταφυλλιά ὁμως λέει στὸ ἀηδόνι· τὰ ῥόδα μου εἶναι λευκὰ ὅσον ὁ ἀφρὸς τῆς θάλασσης καὶ λευκώτερα ἀπὸ τὸ χιόνι· πήγαινε ὁμως στὴν ἀδελφὴν μου καὶ θὰ βρῆς κόκκινα τριαντάφυλλα».

Τὸ ἀηδόνι ἐπέταξε στὴν ἄλλη τριανταφυλλιά· «δός μου ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο, τῆς εἶπε, καὶ θὰ σοῦ τραγουδήσω τὸ γλυκότερό μου τραγοῦδι».

Ἡ τριανταφυλλιά ὁμως ἀρνήθηκε καὶ τοῦ εἶπε. «Τὰ ῥόδα μου εἶναι κόκκινα ὡσὰν τὰ πόδια τῶν περιστεριῶν καὶ πιὸ κόκκινα ἀπὸ τὰ κοράλια πού ἡ παλίρροια τῆς θάλασσας τὰ φέρνει δῶθε καὶ κεῖθε. Ἄλλὰ ὁ χειμῶνας μοῦ ἐπάγωσε τὶς φλέβες καὶ τὸ ψῦχος ἐμάρανε τὰ μπουμπούκια μου καὶ ἡ θύελλα ἔσπασε τὰ κλαδιά μου. Καὶ γι' αὐτὸ αὐτὸν τὸν χρόνον δὲν θὰ βγάλω ῥόδα».

«Ἐνα κόκκινο τριαντάφυλλο, αὐτὸ μονάχα ζητῶ, εἶπε τὸ ἀηδόνι», δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ τὸ οἰκονομήσω; »

«Ἐπάρχει ἓνας τρόπος, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, ἀλλὰ εἶναι τόσο φοβερός πού δὲν τολμῶ νὰ σοῦ τὸν εἰπῶ».

«Πές μου τον, εἶπε τὸ ἀηδόνι, δὲν τὸν φοβοῦμαι».

«Ἄν θέλῃς νάχῃς ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, τότε νὰ τὸ πλάσης μὲ τὸ κελάδισμά σου στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ καὶ νὰ τὸ χρωματίσης μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς σου, πρέπει νὰ μοῦ τραγουδήσης τὸ τραγοῦδι σου τὴν ὥρα πού ἓνα ἀγκάθι δικό μου θὰ μπαίνει στὸ στήθος σου. Ὅλη τὴν νύχτα πρέπει νὰ τραγουδήσης καὶ τὸ ἀγκάθι πρέπει νὰ διαπεράσῃ τὴν καρδιά σου. Καὶ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς σου θὰ τρέξῃ μέσα στὶς φλέβες μου καὶ θὰ γίνῃ δικό μου».

Τὸ ἴδιο βράδυ μόλις ἐφάνηκε τὸ φεγγάρι στὸν οὐρανὸ τὸ ἀηδόνι ἐπῆγε καὶ κάθησε στὴ τριανταφυλλιά καὶ ἔσπρωξε τὸ στήθος του πρὸς τὸ ἀγκάθι. Ὅλη τὴν νύχτα τραγουδοῦσε καὶ τὸ ἀγκάθι προχωροῦσε πάντα βαθύτερα στὸ στήθος του καὶ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς τοῦ ἀηδονιοῦ ἔρρεε πάντα περισσότερο. Μονομιᾶς στὸ ψηλότερο κλαδί τῆς τριανταφυλλιᾶς ἐβγῆκε ἓνα θαυμαστὸ τριαντάφυλλο καὶ τὰ φύλλα του ἔβγαιναν τὸ ἓνα ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀκολουθοῦντα τὴν σειρὰ τῶν τόνων. Στὴν ἀρχὴ ἦταν τὸ τριαντάφυλλο χλωμό, ὡσὰν σύνεφο, χλωμό, ὡσὲν τὰ πόδια τῆς αὐγῆς, καὶ ἀργυρόχρωμο, ὡσὰν τὸ φτερούγισμα τῆς χαραυγῆς. Καὶ τότε εἶπε ἡ τριανταφυλλιά στὸ ἀηδόνι νὰ σπρώξῃ ἀκόμα τὸ ἀγκάθι στὴν καρδιά του γιὰ τὴν θὰ ξημερώσῃ καὶ τὸ ῥόδο θὰ μείνῃ ἀτέλειωτο.

Τὸ ἀηδόνι ἔβαλε τὸ ἀγκάθι βαθυὰ - βαθυὰ στὴν καρδιά του καὶ

αίσθάνθηκε τὸ δυνατό κέντρισμα τοῦ πόνου. Ὁ πόνος ἦταν μεγάλος, καὶ τὸ τραγοῦδι τοῦ ἀηδονιοῦ ἐγίνονταν δυνατότερο καὶ βακχικώτερο, γιατί ἐτραγουδοῦσε γιὰ τὴν ἀγάπη.

Καὶ τὸ θαυμαστὸ ῥόδο ἐγίνε κόκκινο, ὅπως τὸ ῥόδο τῆς ἀνατολῆς. Κόκκινο ἦταν τὸ στεφάνι τῶν φύλλων, κατακόκκινη ἡ καρδιά τοῦ ῥόδου.

Ἀλλὰ ἡ φωνὴ τοῦ ἀηδονιοῦ ἀδυνατίζε καὶ τὰ μικρά του φτερά ἀρχισαν νὰ χτυπᾶν ἄτακτα, ὡς ποὺ ἓνας πέπλος ἐκάλυψε τὰ μάτια του. «Ἰδέσ, ἰδέσ, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, τώρα ἐτελειοποιήθηκε τὸ ῥόδο, τὸ ἀηδόνι ὅμως δὲν ἔδωκε πιά καμμιά ἀπάντηση, γιατί ἦταν νεκρὸ ἐπάνω στὴν πρασινάδα μὲ τὸ ἀγκάθι στὴν καρδιά.»

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πόνου, μὲ τέτοιο πόνο ἐξαγοράζεται καὶ κάθε πνευματικὴ μορφή.

Τὸ τρίτον ἀναγκαῖο στοιχεῖο γιὰ τὴν δημιουργία πνευματικῆς ἱστορίας καὶ ζωῆς εἶναι οἱ περασμένες μορφές τοῦ πνεύματος, εἶναι ἡ περασμένη ἱστορία τοῦ πνεύματος.

Θέλεις νὰ κρατηθῆς στὴν ζωὴ δημιουργικά, πιάσου ἀπὸ τὶς ρίζες τῶν ιδεῶν, πλησίασε καὶ ῥοῦφα ὅσο μπορεῖς λαίμαργα τὸν χυμὸ τῆς ρίζας τῆς ιδέας καὶ μέθυσσε ἀπὸ τὸ ποτὸ αὐτὸ τῆς ἱστορίας ὡς ποῦ ν' ἀρχίσῃς νὰ ζαλίζεσαι καὶ νὰ μὴν ξέρῃς ποιὸ εἶναι τὸ παλῆδ καὶ ποιὸ εἶναι τὸ καινούργιο. Ἀνάμιξε τὰ ἀρχαῖα μὲ τὰ νέα μέσα στὸ χωνευτήρι τῆς δημιουργίας, ποὺ εἶναι ἡ ψυχὴ σου, καὶ λυώστα καὶ πλάστα, ὅσο μπορεῖς, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὸ φῶς τῆς ζωῆς καὶ νὰ μείνουν καὶ αὐτὰ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς.

Ὅποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ νόημα ποὺ προσδίδεις στὴν ζωὴ σου, εἴτε πολιτειακό, εἴτε ἠθικό, εἴτε ἐπιστημονικό, εἴτε καλλιτεχνικό, εἴτε θρησκευτικό, πάντοτε ἡ ζωὴ σου πρέπει νὰ κυριεύεται ἀπὸ τὸ νόημα καὶ πρέπει καὶ αὕτη νὰ κυριεύῃ τὸ νόημα, καὶ χωρὶς καμμιά καταδυνάστευση νὰ ἀνδρώνεται ἡ ζωὴ μὲ τὴν δύναμη τοῦ νοήματος καὶ νὰ πλάθεται τὸ νόημα μὲ τὴν δύναμη τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ γιὰ νὰ καταλαβαίνῃ τὸ νόημα καὶ νὰ τὸ κυριεύῃ, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὴν πνευματικὴ τῆς ἱστορία, πρέπει νὰ μένῃ πάντα νέα, ἀκατανάλωτη καὶ ἀκμαῖα, τὸ νόημα γιὰ νὰ κυριεύῃ τὴν ζωὴ καὶ νὰ τῆς δείχνῃ τὸν δρόμο τῆς πρέπει ν'ἄχῃ κάποια μοιριότητα.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μένη ἡ ζωὴ ἐλεύθερη καὶ νὰ μὴν δουλεύη στὸ δογματισμό, νὰ μὴν καταδυναστεύεται ἀπὸ κανένα σύστημα βίαιο, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετῇ μονάχα τὰ συστήματα, ποὺ τῆς παρέχουν τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ μορφωθῇ καὶ νὰ κρατηθῇ στὴ μνήμη τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἡ παιδεία νὰ ὑποδουλωθῇ στὰ δύο σημερινὰ συστήματα, στὸ σχολαστικισμό καὶ στὸν ἐκπαιδευτικὸ ὕλισμό, ποὺ ζητοῦν νὰ καταδυναστεύσουν τὶς ψυχές, τὸ ἓνα μὲ τὸ δόγμα τοῦ νεκροῦ παρελθόντος καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὸ δόγμα τοῦ φανταστικοῦ μέλλοντος.

Ὅλοι ὅσοι πονοῦν γιὰ τὴν πνευματικὴ τύχη τοῦ γένους μας ξέρουν πὼς τὸ γένος τότε μονάχα θὰ βρῇ τὴν νέα μορφή τῆς ζωῆς του ἅμα ζῆ μὲ τὴν συνείδηση τῆς ἱστορίας του καὶ μὲ τὴν εὐθύνη ποὺ ὑπέχει γιὰ τὴν ζωὴ τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐχάρισε ἡ μοῖρα.

Ὅσοι πάλιν εἶναι θορυβοποιοὶ καὶ ἀνατροπεῖς ὠρισμένων καταστάσεων προτρέχουν τῶν γεγονότων καὶ ζητοῦν νὰ ἐπιβάλλουν στὸ γένος μας κάτι ἀταίριαστο πρὸς τὴν ἰδιοφυΐα του καὶ ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ψυχολογία του καὶ ἐπιπεδώνουν τὰ πάντα ζητοῦντες τὴν ἐξομοίωση μὲ τὸν χαρακτῆρα ἄλλων φυλῶν.

Ὅσοι εἶναι γεννημένοι μὲ τὸ ἔνστικτο τὸ ἱστορικὸ τῆς φυλῆς μας ξέρουν πὼς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ βγαίνουν πάντοτε μορφές ζωῆς καὶ πνεύματος φωτεινές καὶ ἀκέραιες, ὄχι διότι τὸ θέλει ὁ σχολαστικισμὸς καὶ ἡ προγονοπληξία, ζητοῦντες τὴν ἀπομίμηση καὶ τὴν ἀνατύπωση, θᾶλεγμα, τῶν περασμένων, ἀλλὰ γιατί στὴν Ἑλλάδα θὰ ζῆ πάντα ἡ ἑλῆά καὶ τὸ σταφύλι. Ὅπως τὸ βακχικὸ φυτό δὲν θὰ παύσῃ ποτὲ νὰ βλαστάνῃ καὶ νὰ καρπίζῃ, ἔτσι δὲν θὰ σταματήσῃ ποτὲ ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ νὰ ἀναβακχεύεται καὶ νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πάθος σκοτεινὸ καὶ δυνατὸ, ποὺ τείνει πάντοτε στὴν διαμόρφωση καὶ στὴν ἀποκρυστάλλωση σὲ νοήματα ἀντικειμενικά. Ὅπως τὸ εἰρηνικὸ φυτό τῆς Ἀθηνᾶς θὰ ἀνθίζῃ καὶ θὰ καρπίζῃ πάντα ἐπάνω στὴν ἑλληνικὴ γῆ, καὶ θὰ χρωματίζῃ ἀπαλᾶ τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα, ἔτσι καὶ τὸ ἑλληνικὸ γένος θὰ γεννάει μορφές πνευματικές. Τὰ δύο αὐτὰ φυτὰ θὰ μένουν ὡς οἱ καλλίτεροι σύντροφοι καὶ ὡς τὰ ἀναντίρρητα σύμβολα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Τὸ βακχικὸ φυτό εἶναι τὸ φυτό τοῦ σκότους, τοῦ πάθους καὶ τῆς ὁρμῆς τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, τὸ φυτό τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ἑλῆά, εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ

φωτός, τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὅπως σκοτίζει τὴν ψυχὴ τὸ βακχικὸ ποτό, ἔτσι καὶ τῆς ψυχῆς ἡ πρώτη μοῖρα, τὸ σκοτεινόν, τὴν κρατάει στὸ σκότος καὶ στὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς δίνει καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἀνεβῆ πρὸς τὸ φῶς. Ὅπως ὁ χυμὸς τῆς ἑληᾶς κάνει τὸ φῶς, ἔτσι καὶ τῆς δουλεμένης ψυχῆς ὁ καρπὸς, ὁ λόγος, δίδει τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

Οὔτε πρὸς τοὺς διδασκάλους τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἀκοή ὁ μορφωτὴς τῶν νέων ψυχῶν καὶ ὁ δημιουργὸς νέων καιρῶν, γιατί, ἂν καὶ ὑλισταί, δὲν ἀγαπᾶν τὴν πρώτη ὕλη, τὸ χῶμα τὸ γεννητικόν, τὸ μητρικόν, οὔτε πάλι πρὸς τοὺς σχολαστικούς, ποὺ δὲν ἀγαπᾶν τὴν ψυχὴ τὴν πονεμένη τοῦ λαοῦ καὶ ζητοῦν νὰ τὴν ἐκβιάσουν καὶ νὰ τῆς πνίξουν τὴν ὁρμὴ μὲ φάρμακα καὶ μὲ βότανα, ἀντὶ νὰ τὴν δουλέψουν μὲ τὸν λόγο καὶ μὲ τὴν μορφή.

Χρειαζόμαστε τὸ ἱστορικὸ αἰσθητήριον καὶ τὴν ἱστορικὴ εὐθύνη, γιὰ νὰ συνεχίσωμε τὸ δρόμον μας ὡς λαός, ποὺ ζητῆ νὰ φανερώσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ ἰδανικά, καὶ νὰ δαμάσῃ τὸ σκοτεινόν, ἀλλὰ καρποφόρον, βακχικὸ πάθος τῆς ψυχῆς του. Ἐχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ αἷμα, τὸ ἀδούλευτο καὶ ἀκατανάλωτο τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν ἀμόρφωτη, ἀλλὰ, κατὰ βάθος, μητέρα ὅλων τῶν μορφῶν λαϊκὴ ψυχὴ, ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὸν καῦμό τῆς νέας ψυχῆς, γιατί μονάχα μ' αὐτὸν θὰ ἀποκτήσωμε τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, μονάχα μ' αὐτὸν θὰ γίνωμε συνειδητοὶ ἐργάται ζωῆς λόγου καὶ μορφῆς, μονάχα μ' αὐτὸν θὰ δημιουργήσωμε τὸ «ῥόδο» τῆς νέας ἑλληνικῆς ζωῆς, μονάχα μὲ τὸν πόνον καὶ τὸν ἔρωτα τῆς νέας γεννεᾶς θὰ φθάσωμε στὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῶν πόθων τῆς φυλῆς.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ γνωρίζουν τὸ χθὲς μονάχα ἀπὸ τὴν οικονομικὴν ἀποψη, ἀρνούμενοι κατ' οὐσίαν τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν, καὶ δὲν αἰσθάνονται καμμιὰ ἠθικὴ εὐθύνη γιὰ τὸ αὔριον, ἀφοῦ καὶ αὐτὸ τὸ φαντάζονται μονάχα ὡς οικονομικὸν γεγονός.

Οἱ σχολαστικοί, ἀρνούμενοι κατ' οὐσίαν τὴν ζωὴν, δίδουν τὴν ἐντύπωση νεκρωτῶν κάθε ζωῆς νέας καὶ κάθε πνοῆς καινούργιας. Ἐχούν ὡς ἀποστολὴν νὰ περιμένουν μόλις φανερωθῇ ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ καὶ ἀδιόρατο βάθος τοῦ λαοῦ μιὰ νέα δυνατὴ ψυχὴ, ἕνας νέος δυνατὸς πόθος, ἀμέσως νὰ τὸν θανατώσουν μὲ τὸν φόρτον τῶν ἀποστειρω-

μένων μνημονικῶν γνώσεων καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν περασμένων τύπων. Δὲν γνωρίζουν εἰ σχαλαστικοί, ὅτι γιὰ νὰ ζήση ἕνας λαός, ὡς πνευματικὸς χαρακτήρ, πρέπει νὰ ξέσῃ νὰ λησμονῇ, ὅπως δὲν γνωρίζουν οἱ ὀπαδοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, ποὺ σήμερα παρουσιάζονται ὡς πολιτικοὶ ἀναμορφωταὶ μὲ τὴν σημαία τοῦ κομμουνισμοῦ, ὅτι ἕνας λαός εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέσῃ καὶ τί πρέπει νὰ λησμονῇ, ποῖες μορφές τῆς περασμένης του πνευματικῆς ζωῆς *μπορεῖ ν' ἀγνοήσῃ*, χωρὶς νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν βαρβαρότητα.

Ἕνας λαός γιὰ νὰ εἶναι δημιουργικὸς στὸ πνεῦμα, πρέπει νὰ ξέσῃ τὴν ἱστορία του καὶ πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίσῃ τί *μπορεῖ ν' ἀπορρίψῃ* ἀπὸ τὴν ἱστορία του, τὴν πνευματικὴν, χωρὶς νὰ διαπράξῃ τὸ σφάλμα, ποὺ τοῦ κοστίζει πολλὰς φορὰς τὴν ζωὴν του. Τὸ βάρος τῶν τύπων καὶ τῶν συμβόλων πρέπει νὰ ἀποσεῖῃ, καὶ πρέπει νὰ παίρῃ καὶ νὰ ἀπομυζᾷ τὸ πνεῦμα τῆς ἱστορίας. Οἱ λαοὶ πεθαίνουν ἅμα ζοῦν μονάχα μὲ τὰ ἔργα τῶν προγόνων των, ἐκβαρβαρίζονται οἱ λαοί, ἅμα σβύνουν ἀπὸ τὴν μνήμην των τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα τῶν περασμένων ἐποχῶν τῆς ζωῆς των, καὶ ἅμα ἀποθοῦν ἀπὸ τὴν ψυχὴν των τὸ πνεῦμα, ποὺ ἀποκτήθηκε μὲ τὸ αἷμα τῶν περασμένων ψυχῶν. Ἐκβαρβαρίζονται οἱ λαοὶ ἅμα ζοῦν μονάχα μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς στιγμῆς, θανατώνονται οἱ λαοὶ ἅμα λησμονοῦν, ὅτι ἔχουν εὐθύνη γιὰ τὴν ἱστορικὴν των δράση καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ θυμοῦνται μονάχα τὰ περασμένα.

Ἀγάπη πρὸς τὸν αἰσθητὸ τόπο, τὴν μητέρα γῆ καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν νοητὸ τόπο, τὴν μητέρα τὴν ἱστορία, αὐτὸ εἶναι τὸ κήρυγμα *κάθε ἀληθινῆς παιδείας*. Ὅπως ὀφείλομε τὸ αἷμα μας καὶ τὰ νεῦρα μας στὴν γῆ, ἔτσι χρεωστοῦμε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν μας στὴν ἱστορία, *Τὸ πνεῦμα ὅμως καὶ ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ μεθάῃ πάντα ἀπὸ ἕνα νέον ἔρωτα πρὸς μιὰ νέα μορφή*, ἂν θέλουν νὰ γίνουν δημιουργικά.

Τότε μονάχα θυμᾶται κανεὶς ἐπάξια τὰ περασμένα ὅταν δημιουργῇ ἄξια παρόντα. Τὴν πνευματικὴν ἱστορία τῶν περασμένων ἐποχῶν τὴν τιμᾶει ὅταν μορφώσῃ σύγχρονη πνευματικὴ ἱστορία.

Πιστεύομε πὼς ἡ μοῖρα ἔχει μοιράσει σὲ κάθε λαὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ δράσῃ.

Πιστεύομε ὅμως πὼς ἡ νέα ἑλληνικὴ ζωὴ τότε μονάχα θὰ εὕρη τὴν ὀριστικὴν τῆς μορφῆς, τὸν ὀριστικὸν τῆς πνευματικῆς χαρακτῆρα, ἅμα λογαριασθῆ μετὰ τὰ περασμένα κατὰ τρόπον δημιουργικόν, καὶ εἰδικῶς μετὰ τὰ δύο μακροχρόνια κεφάλαια τῆς ἱστορίας τῆς, μετὰ τὸ ἀρχαῖον, καὶ μετὰ τὸ μεσαιωνικόν, ἀφοῦ ἀπαλλάξῃ τὸ ἀρχαῖον ἀπὸ τὸν ἀλεξανδρινισμόν, καὶ τὸ μεσαιωνικόν ἀπὸ τὸν βυζαντινισμόν.

Ἔσεῖς ποῦ διδάσκετε τὴν ἀπόσχιση τῆς φυλῆς ἀπὸ τὴν πνευματικὴν τῆς ἱστορίας, ποῦ θέλετε μιὰ παιδεία χωρὶς τὰ κλασσικὰ γράμματα καὶ χωρὶς τὴν ἱστορικὴν συνείδηση, δὲν βοηθῆτε τὴν νέα ἑλληνικὴ ζωὴ νὰ διαμορφώσῃ ἓνα νέο πνευματικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ τῆς ἀφαιρεῖτε τὸ ὑλικὸν μετὰ τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ δουλεύῃ ἡ νέα ἑλληνικὴ ζωὴ. Φοβεῖσθε τὴν ἱστορία, γιατίι δὲν εἶσθε πραγματικοὶ λαυτρευταὶ τῆς ζωῆς, γιατίι ἂν εἶσασθε πραγματικοὶ φίλοι τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τότε θὰ ἐφροντίζατε νὰ τὴν ὀδηγήσῃτε ἐκεῖ ὅπου μπορεῖ νὰ εὕρη τρόπον νὰ διαμορφώσῃ τοὺς πόθους τῆς καὶ δὲν θὰ εἶσασθε ἀπλοὶ πλανευταὶ τῆς ζωῆς.

Τὴν ἱστορία τὴν ἀπορρίπτουμε, βέβαια μέχρι ἐνὸς βαθμοῦ, καὶ ἐμεῖς, ἀλλὰ τὸ πράττομε δημιουργικά. Ξέρομε πὼς γιὰ νὰ νικήσωμε τὴν ἱστορία πρέπει νὰ τὴν ὑποτάξωμε καὶ γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξωμε πρέπει νὰ τὴν μάθωμε καὶ νὰ τὴν γνωρίσωμε στὸ βάθος τῆς καὶ στὸ νόημά τῆς. Ξέρομε πὼς γιὰ νὰ ἀποσείσωμε τὸ ἱστορικὸν βάρος, ἐπειδὴ εἶναι κάτι ψυχικόν, πρέπει πρῶτα νὰ τὸ συνειδητοποιήσωμε μέσα μας, γιατίι ἄλλοιῶς διατρέχομε τὸν κίνδυνον νὰ πετάξωμε μαζί μετὰ τὸ βάρος τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν ζωὴν τοῦ παρόντος.

Ἱστορία πνευματικὴ ἅμα λέμε στὴν Ἑλλάδα ἐννοοῦμε δύο μεγάλα καὶ πολλῶν αἰώνων ζωῆς κεφάλαια, τὸ κλασσικὸν ποῦ ζῆ χίλια περίπου χρόνια στὶς διάφορες ἐκδηλώσεις του, ὡς ποῦ κατέληξε στὸν ἀλεξανδρινισμόν, καὶ τὸ μεσαιωνικόν ποῦ ζῆ ἄλλα τόσα, ὡς ποῦ κατέληξε στὸ βυζαντινισμόν, ὃ ὁποῖος προπαρεσκεύασε τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ ὑποκύψῃ ἡ φυλὴ στὴν δουλείαν τοῦ Ἀσιάτη. Οἱ δύο αὐτὲς χιλιάδες χρόνια, τὰ χίλια χρόνια κλασσικῆς παιδείας καὶ τὰ χίλια χρόνια μεσαιωνικῆς θρησκείας καὶ πολιτικῆς ἱστορίας, ἀποτελοῦν τὰ ἱστορικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα, ποῦ μένουν μέσα στὴν ψυχὴν μας, εἴτε τὸ θέλομε, εἴτε δὲν τὸ θέλομε. Τὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια τῆς ἱστορικῆς

πνευματικῆς μας ζωῆς, πού εἶναι συνάμα καὶ δύο σταθμοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ δύο στάδια τῆς πνευματικῆς ἱστορίας γενικῶς, πρέπει νὰ τὰ γνωρίσωμε, ὄχι ἀπλῶς χρονολογικὰ καὶ μνημονικὰ, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ καὶ δημιουργικὰ, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ λάβωμε μιὰ ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀφοῦ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦν τὸ εἶναι μας. Θέλομε νὰ γνωρισθοῦμε μὲ τὸ παρελθὸν τῆς ψυχῆς μας, ὄχι ὅπως τὸ ἔκαμε ὁ περασμένος αἰὼν πού ἀρκέσθηκε νὰ φυλλομετρήσῃ τὰ περασμένα, νὰ τὰ φωτογραφήσῃ ἀπλῶς, νὰ τὰ ἀνατυπώσῃ καὶ νὰ τὰ παρουσιάσῃ ὡς ὑποδείγματα ζωῆς. Ἐμεῖς δὲν δεχόμαστε κανένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, οὔτε τὸ κλασσικό, πολὺ δὲ ὀλιγώτερο τὸ μεσαιωνικό, ὡς παράδειγμα τῆς νέας μας ζωῆς καὶ τῆς νέας μας προκοπῆς. Ἐμεῖς θέλομε μονάχα νὰ γνωρισθοῦμε μὲ τὴν πνευματικὴν ἱστορία, πού σήμερα παρουσιάζεται ὡς ἐχθρὸς μας, ὡς βᾶρος δυσβάστακτο ἐπὶ τῶν ὤμων μας, θέλομε νὰ γνωρίσωμε τὸν ἐχθρὸ μας, γιὰ νὰ τὸν πολεμήσωμε, ὅπως πολεμᾶνε στὸ πεδίου τοῦ πνεύματος μὲ λόγῳ καὶ μὲ ἀντίλογῳ, καὶ ὄχι μὲ ἄρνηση καὶ μὲ ἀπόγνωση.

Πρέπει νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτὴ μὲ τὴν πνευματικὴ μας ἱστορία, πού παρουσιάζεται σήμερα ὡς βᾶρος, τὶ μπορούμε νὰ κρατήσωμε ἀκόμα ὡς στοιχεῖα τῆς ἰδικῆς μας ζωῆς, ὡς ἀρχὲς τοῦ νέου μας πνευματικοῦ δρόμου. Ξέρομε πὼς ἐκεῖνο πού ἔγινε μὲ τὸ μόχθο τῶν προγόνων μας, δὲν εἶναι καὶ δικό μας, γιὰτὶ δικό μας εἶναι μονάχα ἐκεῖνο πού γίνεται μὲ τὸν δικό μας τὸν ἰδρωτὰ καὶ μὲ τὸν δικό μας τὸν πόνο.

Ἄμα, μὲ τὴν καλλιέργεια, βροῦμε μέσα μας μορφὲς ζωῆς καὶ πνεύματος, πού νάχουν δικαίωμα νὰ ζήσουν καὶ νὰ διαπεράσουν συνειδητὰ τὸ εἶναι μας, τότε μ' αὐτὲς τὶς μορφὲς θὰ μεταμορφώσωμε τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα τῶν πατέρων τῆς ἱστορίας μας, τότε θὰ ξαναζωντανέψουν τὰ νοήματα τῶν περασμένων καιρῶν, πού ἂν καὶ εἶναι αἰώνια, ἐν τούτοις ζωντανὰ εἶναι μονάχα γιὰ κείνους πού εἶναι ζωντανοί. Πρέπει νὰ μάθωμε τὶ εἶναι γιὰ μᾶς ἀκόμα γόνιμο καὶ ζωηφόρο ἀπὸ τὸ κλασσικό καὶ τὶ εἶναι οὐσιαστικὸ συστατικὸ τῆς ψυχῆς μας ἀπὸ τὸ μεσαιωνικό· γι' αὐτὸ ζητοῦμε τὴν κλασσικὴ παιδεία, γι' αὐτὸ θέλομε μιὰ δημιουργικὴν ἀνάστασι τῆς ἱστορίας.

Τὸ ἄκαρπο καὶ θανατηφόρο βασάνισμα τῆς ψυχῆς τῶν νέων ἀπὸ τὸ σχολαστικισμὸ μᾶς ὠδήγησε στὴν περιφρόνηση τοῦ ἱστορικοῦ πνεύματος καὶ στὴν ἄρνηση κάθε παραδόσεως, μᾶς ὠδήγησε στὸ ἀξιόθνητο φαινόμενο νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα νέους ποὺ νὰ ἐνθουσιάζονται γιὰ τὸ κλασσικὸ καὶ γενικῶς γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἱστορία, καὶ νὰ φθάσουμε στὸ σημεῖο νὰ καταργοῦμε κλασσικὰ μαθήματα ἀπὸ τὸ γυμνάσιον καὶ ἔτσι νὰ παραβιάζουμε τὴν ἔννοια τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου ποὺ εἶναι εἰς ὅλους τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς μιὰ καὶ ἡ αὐτή. Ἀντὶ νὰ χωρίσωμε οὐσιαστικὰ τὰ κλασσικὰ ἀπὸ τὰ πρακτικὰ γυμνάσια καὶ νὰ περιορίσωμε πολὺ τὸν ἀριθμὸ τῶν κλασσικῶν, καὶ νὰ δημιουργήσωμε πρότυπα κλασσικὰ καὶ πρότυπα πρακτικὰ, ὅπου νὰ ἐκπληροῦνται ὅλοι οἱ ὅροι τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν τῆς παιδείας, ζητοῦμε νὰ ἀνακατώσωμε δύο ἀταίριαστα πράγματα, καὶ ὅλη ἡ προσπάθεια μερικῶν περιορίζεται στὴν κατάργησι τῶν λατινικῶν καὶ ἀγνοοῦν ὅτι ἂν θέλωμε νὰ εἴμαστε ἢ νὰ γίνωμε λαὸς μὲ κλασσικὴ μόρφωση πρέπει νὰ ὑποτάξωμε καὶ τὰ λατινικὰ.

Τὰ εἶδωλα ποὺ παρενέβαλεν ὁ σχολαστικισμὸς μεταξὺ τῆς ψυχῆς μας καὶ τῶν μορφῶν τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς καὶ ἰδίως τοῦ κλασσικοῦ ἐδημιούργησαν σὲ πολλοὺς τὴν πίστη πὼς παράδοσις πνεύματος εἶναι παράδοσις τύπων καὶ συμβόλων περασμένων καιρῶν, ἐνῶ τῷ ὄντι παράδοσις πνευματικὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ δὲν ἔχει σχολιασθῆ. Ἐσυνήθισαμε νὰ θεωροῦμεν ὡς παράδοσις πνεύματος τὰ σχόλια, ἐνῶ τὰ σχόλια καταστρέφουν τὴν παράδοσις, τὸ ζωντανὸ στοιχεῖο τῆς παραδόσεως, τὸν λόγον, ποὺ πρέπει, γιὰ νὰ ζῆ, νὰ μένη ἀκέραιος, ὅπως ἐβγήκε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ δημιουργοῦ του. Παράδοσις εἶναι ὁ ἀσχολίαστος Ὅμηρος, ὁ ἀκέραιος Αἰσχύλος, χωρὶς τὶς κατατομῆς τοῦ φιλολόγου, παράδοσις πνεύματος εἶναι ὁ πρωτογενὴς χριστιανισμὸς τῆς Γαλιλαίας, ἀναθρεμμένος μὲ τὴν πνοὴ τοῦ δημιουργοῦ του καὶ μὲ τὴν ἀγάπη τῶν ἀθῶων γυναικείων πλασμάτων ποὺ περιέβαλλαν τὸν ἰδρυτὴ του. Παράδοσις πνεύματος εἶναι τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι βγαλμένο αὐτόφυτα ἀπὸ τὴν λαϊκὴ ψυχὴ, τὴν πονεμένη, παράδοσις πνεύματος εἶναι τὸ μυθολόγημα τὸ λαϊκὸ γύρω ἀπὸ τὸ ἔργον καὶ τὸ μυστικὸν τῆς φύσεως. Παράδοσις πνευματικὴ εἶναι ὁ λόγος τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου, καθὼς καὶ ἡ πράξις τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός

Παράδοσις είναι πάντοτε ἀκέραιο νόημα πού παίρνει τόν δρόμο τοῦ θρύλου.

Ὁ μορφωτής τῶν νέων ψυχῶν κάθε φορά πού θά ἀδιαφορήσῃ πρὸς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν θά ἁμαρτήσῃ κατὰ τοῦ πνεύματος, πού διέπει τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱστορίαν, θά παραβῆ τὸν νόμον τῆς δημιουργίας, τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος. Χωρὶς τὴν ἐπικοινωνίαν αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γονιμοποιήσῃ τίς ψυχὰς τίς νέες. Κάθε γονιμοποίησις γίνεται μὲ τὸ ἱστορικὸ πνεῦμα. Ἔτσι ἔγινε στὴν Ἰταλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ἴδιον ἔγινε καὶ στὴν Γερμανίαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, αὐτὸ θά γίνεται πάντοτε ὅταν κάποιος λαὸς θέλῃ νὰ ζήσῃ πνευματικῶς καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἱστορίαν πνευματικὴν. Ἡ ψυχὴ γονιμοποιεῖται πάντα μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού μᾶς ἐπιβάλλει νὰ κρατήσωμε τὴν κλασσικὴν παιδείαν καὶ νὰ τὴν ἀναπτύξωμε καὶ ὄχι διότι εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων πού ἐπραγματοποίησαν τὸ κλασσικόν.

Ἔτσι τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας ὄχι μονάχα στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ σὲ κάθε εὐρωπαϊκὴ χώρα.

Τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας δὲν τίθεται ὅπως τὸ ἔθεσαν στὴν Ἑλλάδα οἱ σχολαστικοὶ ἐπὶ ἑκατὸν ὀλόκληρα χρόνια, καὶ ὅπως ζητοῦν νὰ τὸ θέσουν σήμερον μερικοὶ φίλοι τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Ὡς νεκρὴ ἀρχαιοφιλία οἱ πρῶτοι καὶ ὡς ἀπέχθεια πρὸς τοὺς ἀρχαίους οἱ δεύτεροι. Οἱ παλαιοὶ κακοὶ ὀδηγοί, οἱ σχολαστικοί, ἐγέννησαν τοὺς νέους, τοὺς σημερινούς, καὶ αὐτὸ ἦταν φυσικόν, γιατί τὸ ἓνα ἄκρον γεννάει τὸ ἄλλο.

Ὅχι διότι εἶναι τὸ κλασσικὸν ἀλάνθαστον, ἀλλὰ διότι εἶναι μιὰ ὀριστικὴ μορφή πνευματικῆς ζωῆς, καὶ διότι εἶναι ἓνας πραγματοποιημένος πόθος τῆς ψυχῆς καὶ ἓνας σταθμὸς τῆς παιδείας τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ καλλιεργήσωμε.

Δὲν πιστεύομε στὴν ἐπανάληψιν τῆς ἱστορίας· αὕτη εἶναι ἡ πίστις τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν ἀσθενικῶν ψυχῶν. Πιστεύομε πὼς κάθε στιγμή τῆς ζωῆς ἑνὸς λαοῦ εἶναι διαφορετικὴ καὶ πιστεύομε πὼς ἡ ἱστορία σημαίνει ἀκριβῶς δημιουργία νέων πνευματικῶν μορφῶν,

Ἐκεῖνο πού πιστεύομε εἶναι, ὅτι ὁ πόθος τῆς ψυχῆς γενικῶς

ἔφ' ὅσον εἶναι ἀκόμα ἀμόρφωτη, εἴτε ἀρχαία ἑλληνική, εἴτε χριστιανική μεσαιωνική, εἴτε νέα ἑλληνική εἶναι, ἔχει μία ὁμοιογένεια, τείνει δηλαδή πρὸς κάποια ὁριστικὴ διαμόρφωση. Πιστεύομε πὼς ἡ ψυχὴ ἑνὸς ἀρχαίου γλύπτου καὶ ἑνὸς νέου ποιητοῦ διακινεῖται καὶ διακαίεται ἀπὸ τὸν πόθο, νὰ διαμορφώσῃ τὸ μάρμαρο καὶ νὰ δαμάσῃ τὴν φαντασίαν της ποιητικῶς, νὰ ὑποτάξῃ τὴν φύσιν μὲ τὴν θεωρίαν καὶ μὲ τὴν προᾶξιν. Αὐτὸς εἶναι ὁ πόθος τῆς ψυχῆς πρὸς ὁριστικότητα καὶ πρὸς σταθερότητα, εἶναι ἐπιθυμία ἀντικειμενικῆς ἀποκρυσταλλώσεως τῶν ἐσωτερικῶν ἀχαλινώτων δυνάμεων.

Ἔτσι θέτει τὸ ζήτημα τῆς παιδείας ἢ φιλοσοφίας. Δὲν ξέρομε οὔτε θέλομε, ἀλλὰ οὔτε καὶ μποροῦμε, νὰ ξέρωμε, ἂν ᾄδῃ μέσα στὶς φλέβες μας ἀρχαῖο αἷμα, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ξέρομε εἶναι, ὅτι ᾄδῃ μέσα μας αἷμα ἄξιο γιὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας πνευματικῆς ζωῆς, καὶ μιᾶς νέας μορφῆς πολιτισμοῦ, καὶ ξέρομε ἀκόμα, ὅτι γιὰ νὰ δημιουργήσωμε ἕνα νέον πνευματικὸν χαρακτῆρα, πρέπει νὰ πονήσωμε, γιὰ νὰ δαμάσωμε τὴν νέα μας ὁρμὴν πρὸς τὴν ἰδέαν, πρέπει νὰ μορφωθοῦμε μὲ κάτι βέβαιον καὶ σταθερό, ὅπως εἶναι τὸ κλασσικὸν στὴν πραγματικότητά του καὶ ὄχι ὅπως μᾶς τὸ παρουσιάζουν τώρα ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνια οἱ σχολαστικοί, σαβανωμένο μέσα στοὺς τύπους καὶ ἀπονεκρωμένο ἀπὸ ψυχρὰς ἀνέρωτες καὶ κακόζηλες.

Ζητᾶμε τὸ κλασσικὸν ὡς μιὰν ἀρμονικὴν συνένωση μορφῆς καὶ ὕλης, ὡς ἕνα συναδέλφωμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ χοϊκοῦ στοιχείου, ποθοῦμε τὸ κλασσικὸν ὡς μιὰ οἰκοδομὴν ὁριστικὴν καὶ ἀκμαῖαν, ὅπου κατοικεῖ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅπου ὁ μῦθος γίνεται λόγος καὶ ἐκτελεῖ τὴν λειτουργίαν τῆς δημιουργίας. Τὸ κλασσικὸν εἶναι γιὰ τὴν νέα ψυχὴ τὸ μέτρο καὶ ἡ στάθμῃ τῆς ζωῆς της. Καὶ ἔχουν ἀνάγκη οἱ νέες ψυχῆς ἀπὸ κάποιο μέτρον καὶ ἀπὸ κάποια στάθμῃ, γιὰτὶ ἄλλοιῶς ἐξοδεύουν πρόωρα τὴν φωτιὰν ποὺ τοὺς ἐχάρισεν ὁ Προμηθεὺς γιὰ τὴν ζωὴν καὶ ὅταν ἀνδρωθοῦν, τότε ἀκριβῶς ποὺ πρέπει νὰ καῖνε ὀλόκληρες ἀπὸ τὴν φωτιὰν τῆς ζωῆς, ἔχει σβύσει μέσα τους καὶ ἡ τελευταία σπίθα. Τὴν φωτιὰν αὐτὴν τοῦ Προμηθέως καλεῖται νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ μεγαλώσῃ ἡ παιδεία.